

AVRUPA BİRLİĞİ - TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

*Filiz TUTAR**

*Erdinç TUTAR***

*Çisil ERKAN****

Öz

Batı'da doğup gelişen sivil toplum kavramı, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde en fazla anılan kavramlardan birisidir. Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde sivil toplum kuruluşları önemli misyonlar üstlenmektedir. AB'ye uyum süreci Türkiye'de sivil toplumun gelişmesinin önünü açmaktadır. Bu bağlamda, AB Türkiye'de sivil toplumun gelişmesi açısından birçok sivil toplum kuruluşunu desteklemekte ve geliştirilen projelere fon aktarmaktadır. Bu çalışmanın amacı, günümüzde dünya ekonomilerine yön veren önemli temel araçlardan biri olan sivil toplum kuruluşlarının, Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde Türkiye'deki konumunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmada, teorik analiz yöntemi kullanılmıştır. Son olarak da sivil toplum kuruluşları açısından Türkiye ve Avrupa Birliği'nin SWOT analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, STK, AB, Türkiye.

THE ROLE OF NON GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN EUROPEAN UNION - TURKEY RELATIONS

Abstract

Civil society concept which arose and developed in the West is one of the mostly mentioned concepts in Turkey's European Union membership

* Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, flztutar@hotmail.com

** Prof. Dr. Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, ertutar@nigde.edu.tr

*** Yüksek Lisans Öğr. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, cisilerkan@hotmail.com

process. Non-governmental organizations undertake important missions in Turkey - EU relations. EU harmonization process paves the way for advancement of civil society in Turkey. In this context, with regards to the advancement of civil society in Turkey, the EU supports many NGO's and transfers funds to the on going projects. The aim of this study is to reveal the position of NGOs in Turkey which is one of the important fundamental tools nowadays shaping world economies in the EU full membership process. Within this context, the theoretical analysis was used as the method. Finally, a SWOT analysis of Turkey and EU was conducted in terms of their NGOs.

Key Words: Economy, NGO, EU, Turkey.

1. GİRİŞ

Sivil toplumu oluşturan unsurlardan birisi olan sivil toplum kuruluşları ülkelerin demokratikleşme sürecine katkıda bulunmaktadır. Avrupa Birliği sivil topluma büyük önem vermektedir, çünkü Avrupa bütünleşmesinin, vatandaşların aktif ve sorumlu katılımı olmadan gerçekleştirilemeyeceğinin bilincindedir. Dolayısıyla Avrupa Birliği Komisyonu, gerek birlik içerisinde gerekse birliğe aday ülkelerde sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerini geliştirmeye ve onlara destek vermeye Avrupa bütünleşmesinin başından itibaren özen göstermiştir.

Türkiye’de, Avrupa Birliği’ne giriş çalışmalarının hız kazanmasıyla birlikte, insan hakları, temel hak ve hürriyetler konusunda çalışmalar önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte, sivil toplum kuruluşları ile ilgili yasalar konusunda da devletin etkinliğini azaltıcı ve özgürlükleri artırıcı düzenlemelerin önemli bir kısmı hazırlanan uyum yasaları ile düzenlenmiştir. Bu sebeple Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde sivil toplum kuruluşları önemli görevler üstlenebilecek duruma gelmişlerdir. Türkiye’de sivil toplumun son yıllarda giderek sesini yükselttiği ve rolünü arttırdığı gözlenmektedir. Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde olan Türkiye’de sivil toplumun bu sürece katılımı son derece önemlidir.

Çalışmanın amacı, AB'ne tam üyelik sürecinde sivil toplum kuruluşları açısından Türkiye'nin ev ödevlerini belirlemektir. Ayrıca bu süreç içerisinde Avrupa Birliği'nin Türkiye'de desteklediği sivil toplum projelerinden bazılarına değinilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın son bölümünde sivil toplum kuruluşları açısından Türkiye'nin ve AB'nin güçlü, zayıf yönleri, fırsat ve tehditleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TARİHÇESİ, ÖZELLİKLERİ, İŞLEVLERİ VE TÜRLERİ

Belirli amaçları gerçekleştirmek, belirli konularda kamuoyunu aydınlatmak veya yönlendirmek için çalışan ve gönüllülük esasıyla hareket eden kuruluşlara "sivil toplum kuruluşları" (STK) denilmektedir (Arslan, 2001: 118).

Dünyada ve Avrupa'da sivil toplumun tarihi oldukça eskidir. Sanayi toplumunun gelişimi ve aydınlanma dönemi sivil toplumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanayi toplumu ile toplumsal yapıda meydana gelen gelişmeler ise; işbölümü ve yabancılaşmanın başlaması, toplumsal eşitsizliklerin ve bireyselleşmenin ortaya çıkması, ailenin küçülmesi ve geleneksel yapısını kaybetmesi, sosyal bütünleşme ihtiyacının artması ve boş zamanların ortaya çıkması olarak özetlenebilir (Şimşek, 2000: 331). Bu gelişmeler toplumda örgütlenme ihtiyacı doğurmuş ve sivil toplumu ortaya çıkarmıştır.

Dünyada, hem kuzey hem de güneyde çeşitli şekillerde gönüllü kuruluşlar ortaya çıkmışsa da bugünkü anlamda ilk ortaya çıkan sivil toplum kuruluşu özgürlük mücadelelerinin eseri olmuştur. Güneyde Hindistan'daki Gandhi hareketi içinde; hükümete karşı halkın haklarını savunmak amaçlı kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise, Avrupa'da kilise kaynaklı yardımlaşma kuruluşları ortaya çıkmıştır (Arslan, 2001: 125).

II. Dünya Savaşı sonrasında, sivil toplum kuruluşlarında hızlı bir artış yaşanmıştır. Savaş sonrasında birçok alanda yaşanan köklü değişimler sonucunda, devletler

bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır. İşte bu dönemde, devlete karşı bireyin konumu değişmeye ve sivil toplum hareketlerinde bir canlanma görülmeye başlanmıştır (Çalış ve Erdem, 2006: 725). Avrupa’da “sivil toplum” ve “sivil toplum kuruluşları” kavramları, 1968’den itibaren gündeme yerleşmeye başlamıştır. Bu tarihlerde batı toplumlarına damgasını vuran yeni toplumsal hareketler, siyaseti değiştirmiştir. Yeni toplumsal hareketlerle birlikte, kadın hareketi (feminizm) ve çevre hareketi gibi değişimler başlamıştır (Çağlar, 2001: 147). Bu yeni değişimler yeni örgütlenmelerin oluşmasına neden olmuştur.

STK’ların genişleyen işlevleri aşağıda verilmiştir (Noyan, 2007: 22; Selamoğlu, 2008: 24);

- Toplumsal sorunlar için çözümler üretmek ve bunları uygulamaya koymak,
- Demokratik bir yönetim anlayışının oluşmasında etkili olmak,
- Bireylere menfaatlerini savunmaları için geniş bir siyasal platform sunmak,
- Kamuoyu oluşturma yoluyla, bireylerin taleplerinin dile getirilmesine ve dikkate alınmasına yardımcı olmak,
- Çevre sorunları, kirlilik, küresel ısınma gibi tüm dünyayı etkileyen konularda örgütlenerek, sorunlara çözüm aramak,
- Bireyler arasında iş bölümünün oluşmasını sağlayarak, üyelerin tek başlarına elde edemeyecekleri bilgileri grup aracılığı ile elde etmesini sağlamak,
- Dergi, radyo, kitap, televizyon gibi araçlarla vatandaşları uyarmak ve bilinçlendirmek,
- Yerel yönetimlere karşı yerel halkın sözcülüğünü yapmak,
- Doğal afet ve benzeri olağanüstü durumlarda halka en kısa zamanda ulaşarak gerekli yardımı sağlamak biçiminde ele almak olanaklıdır.

STK'ların özellikleri aşağıda verilmiştir;

- STK'lar özerktir. STK'lar merkezi ve mahalli idarelerden bağımsız bir yapıya sahip oldukları gibi aynı zamanda da siyasi partilerden de farklı fikirlere sahip olabilmektedirler (Akatay ve Yelkikalan, 2007: 25).
- STK'larda gönüllülük esastır. Bireylerin farklılaşan alanlara kendi arzu ve istekleri ile hiçbir zorlama olmaksızın kendi rızalarıyla gönüllü olarak bir araya gelmeleri veya diledikleri zaman ayrılmalarıdır. Bireyin rızası olmadan, maddi ya da manevi baskı ve zorlamalar ile bir araya gelen bireyler sivil toplumu değil, yarı-resmi toplumu oluştururlar (Tağma, 2002: 62).
- STK'lar kar amacı gütmeyenler. STK'lar toplumsal faydaya hizmet eden kuruluşlar olarak kişisel kazanç sağlamak için faaliyette bulunamazlar. Gelir getirici faaliyette bulunabilirler ancak bu gelirleri üyelerine veya görevlilerine dağıtamazlar. Ancak sürekli çalışanlar görevli statüsünde yaptıkların işin bedeli olarak ücret karşılığında hizmette bulunabilirler. Bu durum kar amacı gütmek olarak kabul edilmemektedir (Yaprak ve Bacak, 2005: 421).
- STK'lar bir vizyona ve ideale sahiptirler. Dernekler, vakıflar gibi STK'lar belirli bir amaca yönelik kuruldukları için bu amaca yönelik faaliyet gösterirler. Kişisel çıkar ve amaçlardan bu kurumlarda söz edilemez. Meslek odaları da hangi meslek kesimine hitaben kurulduysa o kesimin amaçları dahilinde hareket etmek zorundadırlar. Oluşturdukları hedefler genel tüm toplumu ya da tüm insanlığı ilgilendiren alanlardadır. Nihai amaçları topluma faydalı olmaktır (Akatay ve Yelkikalan 2007: 25).
- STK'lar şeffaftır. Özel kazanç amaçlı, paravan özel şirket uzantısı, sivil olmayan üyelerinin finansman ve faaliyetlerinin bilinmediği örgütlenmeleri sivil toplum kuruluşu görünümünden kurtarmak için

gerekli olan temel özelliklerden biri şeffaflıktır (Yıldırım, 2004: 64). İlgili kesimlerin süreci izleyebilmelerini sağlayan bir özelliktir.

Bir toplumda var olan sivil toplum kuruluşlarının çeşitleri; dernekler, sendikalar, vakıflar, mesleki kuruluşlar ve kooperatiflerdir. Toplum içerisinde idarenin bir parçası olmayan ve sivil toplum alanında etkinlik gösteren her örgütlenme sivil toplum kuruluşlarını oluşturmaktadır. Siyasi gruplar, esnaf ve işçi sendikaları, dini kurum ve kuruluşlar, loncalar, spor kulüpleri, sanat ve kültür dernekleri, birlikler, odalar, küçük ve büyük özel sektör girişimleri de sivil toplum kuruluşu kapsamına girmektedir (Arslan, 2001: 120).

Genel olarak bahsedilen sivil toplum kuruluşları aşağıda Türkiye ve AB için ayrı ayrı incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’de AB’ye üyelik süreciyle beraber ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarındaki gelişmeler ele alınmıştır.

3. AB’YE TAM ÜYELİK SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde hükümet dışı aktörlerin etkinliği ve iç siyasal dinamiklerinin önemi çok büyüktür. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde, Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) gibi kuruluşlar ile Türk-İş, Hak-İş, DİSK gibi işçi sendikalarının, politika oluşturma süreçlerinde etkinliklerde buldukları göze çarpmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye’de insan hakları örgütlerini siyaset sürecine katma eğilimindedir (Doğan, 2003: 22).

Türkiye’nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde herkes üzerine düşen görevi yerine getirmektedir. Bu noktada Türkiye’de sivil toplum kuruluşları, Avrupa Birliği hakkında halkı bilinçlendirme işlevi görmektedirler. Bu işlevi yerine getirirken, kitapçık bastırmak, TV programları hazırlamak, bildiri hazırlamak, dış kamuoyuna sanatçılar yoluyla yapılacak olan reformları duyurmak gibi yollar kullanılmaktadır. AB-Türkiye İşbirliği

Derneği, Avrupa Öğrenci Forumu, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi kuruluşlar çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. HAK-İŞ, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu (TESK) gibi işçi ve işveren sendikaları, üye ülkelerin işçi ve işveren sendikaları ile görüşerek Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde gösterdiği çabaları aktarmışlardır. Ayrıca, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), TÜSİAD, Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGİAD), İKV, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) gibi kuruluşlar Avrupa Birliği ülkelere yönelik ziyaretlerde bulunmuşlardır (Ankara Ticaret Odası, 2004).

Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu aracılığıyla, Türkiye'deki bazı sivil toplum kuruluşlarına proje bazında hibeler sağlamaktadır. Bu sağlanan hibeler, daha çok insan hakları ve demokratikleşme alanında, eğitim, sempozyum, yayın ve araştırma ile sınırlı iken daha geniş kapsamlı projeleri de kapsayacak şekilde geliştirilmiştir (Ak, 2003: 102).

3.1. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişim Süreci

Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının oluşumu bazen kendi iç dinamikleri sonucunda bazen de devletin yukarıdan aşağıya hareketleriyle gerçekleşmiştir. Toplumun sosyo ekonomik yapısının geçirdiği dönüşümler iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmesi, hızlı kentleşme, toplumsal mobilizasyon ve siyasal katılımın artması, kişi başına gelirin çoğalması ve eğitimli rasyonel sınıfın gelişmesi sivil toplum kuruluşları için gerekli insan gücünü ve mali olanakları sağlamıştır (Gönel, 1998: 96).

Türkiye'de sivil toplum konusunda en önemli olumsuzluk Cumhuriyet döneminin ilk yılları olan Tek Parti Dönemi'nde (1923-1946) yaşanmıştır. Tek parti dönemi, Osmanlı'dan sönük de olsa bir sivil toplum mirası devralmıştır. Osmanlı'nın son döneminde medreseler, tarikatlar, vakıflar gibi geleneksel sivil toplum kurumlarının yanı sıra, özel teşebbüs, ekonomik gruplar, siyasal partiler, dernekler, işçi hareketleri, kadın hareketleri, medya ve siyasal ideolojiler gibi modern sivil toplum unsurlarının da önemli ölçüde geliştiği görülmektedir. Ancak Tek Parti Dönemi'nin "tek tipleştirme" ve

“homojenleştirme” politikaları karşısında bu tür sivil toplum unsurlarının bir işlevi kalmamıştır. Yapılan reformların hiçbirinde sivil toplum unsurlarını yansıtacak bir unsur olmamış, aksine sivil toplum dinamiğini tamamen yok edici uygulamalar söz konusu olmuştur (Noyan, 2007: 60).

1950 yılına gelindiğinde yapılan genel seçimler ile Türkiye tek partili dönemden çıkarak hem siyasal hem sosyal alanda önemli değişimler yaşamıştır. Bu değişim, serbest piyasa ekonomisi, ılımlı laiklik politikası, özgürlükçü bir siyasal model ve demokratik bir dünya ile bütünleşme gibi yenilikleri Türkiye’ye taşımıştır. Bu gelişmeler sivil toplumun gelişmesine zemin teşkil etmiştir (Çaha, 1997: 36-37).

1980 sonrası dönemde Türkiye’de sivil toplum en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. 1983-1989 yılları arasında Başbakanlık, 1989-1993 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı yapan Turgut Özal bu kavramın savunucularından biri olmuştur. Hükümetteki Anavatan Partisi’nin program ve politikaları da bu dönemde dikkatlerin devletten topluma kaymasında önemli bir rol oynamıştır. Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin özelleştirilmesi, yetki devri, belediyelere fon aktarımı, Pazar ekonomisinin ön plana çıkarılması gibi konular sivil toplum cephesine büyük kazanımlar getirmiştir (Çaha, 1997: 39).

1990’lı yıllarda siyaset alanında yaşanan yozlaşma süreci, siyasilere karşı olan güveni kırmış ve siyasilere karşı olan güvensizlik Türk siyasi kültüründeki devletçi geleneği yıpratmıştır. Bunun sonucunda, sivil toplumun harekete geçmesi ve yaygınlaşması kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca 1990’lı yılların ortalarında derneklerin, meslek örgütlerinin siyasi faaliyetleri, siyasi partilerin kadın ve gençlik kolları örgütleyebilme yasaklarının yapılan anayasa değişikliği ile kaldırılması sivil toplumun gelişimi için son derece önemli gelişmelerdir (Noyan, 2007: 61).

Sivil toplumun önemi, 2001-2005 yıllarını kapsayan sekizinci beş yıllık kalkınma planında, doğru bir şekilde algılanmış ve şöyle ifade edilmiştir: “ Ülkelerin kalkınma

çabalarında kamu ve özel sektörün yanında üçüncü bir sektör olarak sivil toplum örgütlerinin rolü ve önemi artmakta, ulusal ve uluslararası kaynakların harekete geçirilmesinde, katılımcılığın arttırılmasında sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri giderek yaygınlaşmaktadır. Uluslararası yardımları sağlayan kuruluşlar, yardımların kullanılmasında sivil toplum örgütü niteliği taşıyan oluşumlar vasıtasıyla projelerin yürütülmesini talep etmektedirler ” (Tağma, 2002: 271).

Türkiye’deki sivil toplum örgütleri, üniversiteler, dernekler, sendikalar, vakıflar, medya, mesleki örgütler, odalar, birlikler federasyon ve konfederasyon olarak sayılabilir (Ergün, 2000: 13). Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin yapıları incelendiğinde, bunların yarısından fazlasının derneklerden oluştuğu görülmektedir. Derneklerden sonra vakıflar en çok görülen örgütlenme biçimidir (TÜGİAD, 1997: 43).

Türkiye’de de, sivil toplumun çeşitli konularda sesini yükselttiği ve rolünün giderek arttığı izlenmektedir. Yeni yeni güçlenen sivil toplumu, Avrupa ile bütünleşme sürecinde önemli görevler beklemektedir. Sivil toplum, Avrupa Birliği’ni oluşturan yasal belgeler, politikalar, yasal çerçeve ve kurumsal yapının tamamı olan Müktesebat’ın da çok önemli bir unsurdur. Bu bakımdan Helsinki sonrası dönemde, bir aday ülke olarak Türkiye’de sivil toplumun AB’ye uyum sürecine aktif katılımının sağlanması daha çok önem kazanmıştır.

3.2. AB’de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

Avrupa Birliği, başlangıçta ekonomik işbirliği amacıyla kurulmuş, daha sonra bu birlikteliği siyasi ve sosyo- kültürel alanlara da taşımıştır. Sivil toplum kuruluşları da bu alanların bir parçası olarak, dayanışma ve işbirliğinde kendini göstermiştir.

Avrupa Birliği’nde sosyal refah için çalışan STK’lar, dernekler, meslek odaları, satranç kulüpleri; sendikalar, işveren örgütleri; üniversiteler, insani yardım kuruluşları; insan hakları savunucuları, sanayici lobilerine kadar çok sayıda örgütü kapsamaktadır.

Avrupa'da, sivil alanda faaliyet gösteren yapılar, sosyal ortaklar (sendikalar, işveren örgütleri ve diğer kuruluşlar); sosyal ortakların dışındaki sosyal ve ekonomik aktörleri temsil eden örgütler; yerel düzeyde örgütlenen gençlik ve aile dernekleri CBO olarak anılan vatandaşın toplumsal hayata katılımını sağlayan örgüt ve dini topluluklar ile hükümet dışı kuruluşlar olarak adlandırılan NGO'lardan oluşur (Yatkın, 2008: 32).

Avrupa'da STK'lar, demokratik ve şeffaf bir Avrupa toplumunun yaratılması, farklı çıkar gruplarının görüşlerinin uzlaştırılması, yeni teknolojiler ve küreselleşme baskılarıyla karşılaşan toplumun değişime ayak uydurmasının sağlanması veya hükümetlerin dolduramadığı mekanizmalardaki boşlukların doldurulması açısından önemlidir. STK'lar, doğrudan ve dolaylı olarak rekabetin artmasına ve ekonomik büyümeye katkıda bulunurlar. STK'ların doğrudan katkıları, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi kamu hizmetlerinin sunumu, yerel ekonomik gelişmenin desteklenmesi, sosyal ve ekonomik açıdan dışlanan birey ve grupların toplumla bütünleşmesinin sağlanması şeklindedir. STK'lar dolaylı olarak da toplumun, rekabet ve ekonomik büyümeye, özörlülere ve yaşlılara yönelik tutumunu olumlu yönde etkilerler (Yatkın, 2008: 32).

AB, aday ülkelerde üyeliğin ön koşulunu oluşturan Kopenhag Kriterleri'ne uyum çerçevesinde demokrasi, demokratikleşme ve buna bağlı olarak da sivil toplumun gelişmesine büyük önem vermektedir. Sivil toplumun çeşitliliği ve dinamikliği sağlıklı bir çoğulcu demokrasinin göstergesidir. Demokrasinin ve demokratikleşme sürecinin, güçlü sivil toplumun bulunduğu toplumlarda daha sağlam temellere oturduğu tarihi bir gerçek olarak batı toplumlarında gözlemlenmektedir (Abay, 2004: 275). Siyasi kriterler içinde önemli bir yer tutan örgütlenme özgürlüğü, her alanda çalışan STK'lar için maksimum otonomi ve devletin minimum müdahalesini gerekli kılmaktadır. Güçlü bir sivil toplum, devlet gücünü elinde bulunduranları sınırlamada bugün artık demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur.

4. AB'NİN TÜRKİYE'DE DESTEKLEDİĞİ SİVİL TOPLUM PROJELERİ

Avrupa Birliği, birlik içindeki sivil toplum kuruluşları ile sürekli bir iletişim içindedir. Birlik sivil toplum kuruluşlarının gerek varlığını sürdürmesi gerekse proje üretimine katkıda bulunması adına bu STK'lara fon sağlamaktadır. Avrupa Birliği, Türkiye'deki sivil toplum projelerine 1990'lı yılların başından itibaren maddi kaynak sağlamaya başlamıştır. Helsinki Zirvesi'nden sonra da Avrupa Birliği'nin bu alandaki destekleri artmıştır. Bugün Avrupa Birliği Türkiye'de pek çok STK projesini ve programını desteklemektedir (<http://www.siviltoplum.com.tr>, 2012). Bu projeler aşağıda açıklanmıştır:

Akdeniz Kalkınma Yardımı – MEDA

MEDA (Mediterranean Economic Development Area), Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen ve Akdeniz Bölgesi'nde istikrarlı bir yapı oluşturmak suretiyle ticareti serbestleştirmeyi hedefleyen bir programdır. MEDA Programı'nın amaçları arasında sosyo-ekonomik kalkınmayı hızlandırmak, yaşam koşullarını iyileştirmek, bölgesel işbirliğini artırmak ve sosyo-kültürel diyalogu yoğunlaştırmak bulunmaktadır (<http://www.atonet.org.tr/turkce/distic/abyardim.htm>, 2012). Türkiye'ye MEDA programı adı altında yapılan yardımlar, sivil toplumun gelişimi, kamu sağlığı, KOBİ'lerin ve özel sektörün modernizasyonu, çevrenin geliştirilmesi gibi konulara yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.

Akdeniz Kalkınma Yardımı, 1995 – 1999 MEDA-I Programı ve 2000 – 2006 MEDA-II Programı olmak üzere iki dönemden oluşmaktadır. MEDA-I Programı kapsamında ekonomik geçiş destek ile ilgili projeler, sosyo-ekonomik gelişme ile ilgili projeler, demokratikleşme ve sivil toplumun güçlendirilmesi ile ilgili projeler desteklenmiştir (<http://www.abofisi.metu.edu.tr>, 2011). Bu program kapsamında desteklenen 55 proje arasında sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü 20'den fazla küçük ölçekli proje vardır ve 376 Milyon Euro taahhüt edilmiştir. Umut Vakfı, Türk Demokrasi Vakfı, Türkiye

Kalkınma Vakfı, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Dünya Kitle İletişim Araştırma Vakfı, Antalya Barosu, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, TESEV, Umut Çocukları Derneği, Türkiye Felsefe Kurumu, Fransız Anadolu Araştırma Enstitüsü ile Alman Doğu Araştırma Enstitüsü gibi kuruluşlar projeleri için destek alan sivil toplum kuruluşlarıdır (Ak, 2003: 105).

MEDA-II Programı, MEDA-I Programı'nın devamı niteliğindedir. MEDA II kapsamında, KOBİ'ler, topluluk müktesebatı, bölgesel politikalar ve deprem mühendisliği alanları desteklenmiştir (<http://www.abofisi.metu.edu.tr>, 2011). Türkiye'ye 2000- 2006 dönemlerinde kullanılmak üzere ayrılan miktar 890 milyon Euro'dur. Türkiye adaylık statüsünü aldıktan sonra 2002 yılından itibaren MEDA kapsamı dışında bırakılmıştır (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5>, 2012).

Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitim Projesi

2012 yılında gerçekleştirilecek olan projenin hedefi; çocuk eğitimi alanında paydaş olan gruplar arasında demokratik vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesi ve farkındalık seviyesinin güçlendirilmesidir. Bu proje için AB tarafından 2.700.000 Euro kaynak ayrılmıştır. Sivil toplum kuruluşları, eğitim ve öğretim kuruluşları/okullar (üniversiteler, meslek yüksek okulları) ve kamu eğitim öğretim kurumları, bu projeye başvurabilecek ve eğitim vermek için hibe alabilecektir. Proje kapsamında desteklenecek faaliyetler; demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi alanlarında model uygulamalar, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, kamu kurumları ve eğitim kurumları arasında işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunacak faaliyetler, eğitim kurumlarında demokratik eğitim ortamının oluşturulmasına yönelik faaliyetler, demokrasi ve insan hakları eğitimi alanlarında öğretmen, öğrenci ve ailelerin bilinçlendirilmesi faaliyetleridir (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=47824&l=1>, 2012).

Sivil Toplum Geliştirme Programı

Avrupa Birliği programları ve fonları sivil toplum kuruluşlarının güçlerini ve etkinliklerini artırmada önemli bir etkiye sahiptir. Avrupa Birliği Komisyonu, 2001 yılında “Sivil Toplum Geliştirme Programı (STGP)” adı altında yeni bir program başlatmıştır. Program, sivil toplum kuruluşlarının güçlenerek demokratikleşmede etkin rol oynamalarını amaçlamaktadır. 2001 yılında başlatılan “Sivil Toplum Geliştirme Programı” beş farklı programdan oluşmaktadır (<http://stgp.org>,2012):

- Yerel sivil girişimler,
- Türk Yunan sivil diyalogunun geliştirilmesi,
- Sendikalar arası diyalogun ve kapasitenin geliştirilmesi,
- Ticaret ve sanayi odalarının Avrupa Birliği’ndeki muadilleriyle diyalogun geliştirilmesi,
- Polis, profesyonellik ve kamu programlarıdır.

Program, Türkiye ile Yunanistan arasındaki diyalogu geliştirmek, iki ülkenin yerel yönetimlerini güçlendirmek, ticaret odalarını geliştirmek, sendikaların kapasitelerini artırmak amacını taşımaktadır (<http://stgp.org>, 2012).

Bu bağlamda, Türkiye’de Kasım 2002’de “Sivil Toplum Destek Ekibi” kurulmuştur. Ekip, program çerçevesinde Türkiye’nin farklı 13 ilinde yaklaşık 750 sivil toplum kuruluşuna proje hazırlama ve iletişim kursları vermektedir. Programın genel hedefi; kurulmuş olan sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerini artırmak ve sivil toplum kuruluşları arası işbirliğini teşvik etmektir (<http://stgp.org>, 2012).

Hayat Boyu Öğrenme ve Gençlik Programı

Avrupa Birliği'nin finanse ettiği ve Avrupa Birliği Bakanlığı kapsamında, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gençlere yönelik çeşitli programlar gerçekleştirilmektedir. Bunlar; Erasmus, Leonardo Da Vinci ve Gençlik Programları'dır.

Erasmus Programı, yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile işbirliği yapmalarını teşvik etmeye yönelik bir Avrupa Birliği programıdır. Yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile ortak projeler üretilip hayata geçirmeleri; kısa süreli öğrenci ve personel değişimi yapabilmeleri için karşılıksız mali destek sağlamaktadır. Bunun yanı sıra yükseköğretim sistemini iş dünyasının gereksinimlerine uygun olarak geliştirmek ve üniversite mezunlarının iş dünyasında istihdam edilebilirliğini arttırmak amacıyla yükseköğretim kurumları ile çalışma çevreleri arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin artırılmasını da teşvik etmektedir (<http://www.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&bid=7>, 2012).

Leonardo da Vinci Avrupa Birliği Mesleki Eğitim programıdır. Tüzel kişilik sahibi tüm resmi ve özel kurum ve kuruluşlar, eğitim kurumları ile KOBİ, STK ve yerel idareler Leonardo da Vinci projesi sunabilmektedir. Ülkelerarası staj ve çalışma ziyareti olarak adlandırılabilen bu programa; temel düzeyde mesleki eğitim almakta olan öğrenciler ile işsizler de dahil olmak üzere işgücü dünyasındaki kişiler ve mesleki eğitimden sorumlu kişiler katılmaktadır. (<http://www.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&bid=7>, 2012).

Avrupa Birliği Gençlik Programı'nda ise gençler, gençlik grupları, sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşlarına yönelik çok çeşitli fırsatlar bulunmaktadır. Gençlik Programı Avrupa Komisyonu tarafından gençler için uygulamaya konmuş bir programdır. Programa katılan her ülkede programı idare eden "ulusal ajanslar" bulunmaktadır. Ülkemizin Ulusal Ajans görevini T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı - AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı yürütmektedir. Gençlik değişimleri, farklı ülkelerden genç gruplarına bir araya gelme ve birbirlerinin kültürleri hakkında öğrenme fırsatı

sunar. Gruplar, karşılıklı ilgi duyulan bir konu etrafında Gençlik değişimini birlikte planlarlar. Gençler bu eylem ile yurt dışındaki projelere katılabildikleri gibi yurt içinde de uluslar arası projeler yapabilirler (<http://www.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&bid=7>, 2012).

5. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DEKİ STK'LARIN SWOT ANALİZ

Aşağıda hem Türkiye hem de AB için sivil toplum kuruluşlarının güçlü, zayıf yanları, fırsat ve tehditleri özetlenmiştir.

5.1. Avrupa Birliği'ndeki Sivil Toplum Kuruluşlarının SWOT Analizi

Güçlü Yanlar:

- AB'de STK adeta günlük hayatın bir parçasıdır. Bu bağlamda işsizlik, ayrımcılık, yoksulluk, çevre, ticaret, kalkınma ve sosyal refah gibi konularda etkin rol oynar.
- AB'de STK'lar eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin yanı sıra yerel ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, rekabet, ekonomik büyüme, özgürlükler ve cinsiyet ayrımı konularında önemli rol oynar.
- AB'de STK'lar özellikle bölge kalkınmasında çok önemli bir yere sahiptir.
- Hemen hemen tüm Avrupa Birliği ülkelerinde Ekonomik ve Sosyal Konsey şeklinde bir örgütlenme mevcuttur. Ekonomik ve Sosyal Konsey'de işçi kesimi, işveren kesimi, hükümet ve sivil toplum kuruluşları denen kesim temsil edilmektedir (DURNA, 2001: 128).

Zayıf Yanlar:

- AB içinde henüz uluslarüstü anlamda bir sivil toplum oluşmamıştır. Birlik düzeyinde bir sivil toplumun olmayışı demokratik açık oluşmasına sebep olmaktadır (RUMFORD, 2003: 26).

Fırsatlar:

- AB ülkelerinde özellikle 70'li yıllarda STK kavramı gündeme gelmeye başlamıştır ve AB ülkeleri demokratik katılımcı bir anlayışı benimsediği için STK'ları reddetmemiştir.
- Avrupa Komisyonu 2002 yılında kabul ettiği karara göre sivil toplum ile yürütülen çalışmalarda etkili bir iletişim ve işbirliği için minimum standartları belirlemiştir.
- AB üyesi tüm ülkelerde STK vergiden muaftır.
- Avrupa'da sivil toplum kuruluşları için kamu bütçelerinde belirli bir pay ayrılmaktadır.

Tehditler:

- Avrupa Birliği'ne son giren ülkelerdeki STK'ların birliğe üye ülkelerdeki kadar etkin ve gelişmiş olmaması birlik için tehdit oluşturmaktadır.

Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarının SWOT Analizi**Güçlü Yanlar:**

- 1985 sonrası dönemde artık gündelik sorunlar dahil olmak üzere tüm sorunların örgütlenme ile çözülebileceği anlayışının yaygınlaşması ile birlikte sivil toplum kuruluşlarında sayı ve çeşitlilik bakımından artış görülmüştür.
- Çevre, kadın, tüketiciyi koruma gibi az işlenmiş alanlarda örgütlenmeler meydana gelmiştir.
- Yerel yönetimler belirli hizmetlerin sağlanmasını STK'lar aracılığıyla gerçekleştirebilmektedir. Bazı alanlarda halkın bilgi, deneyim ve becerisinin harekete geçirilmesi, STK'ların desteğinin sağlanması çok önemli yararlar sağlamaktadır.

Zayıf Yanlar:

- Yapısal ve işlevsel anlamda sivil toplum kuruluşları batı standartları çerçevesinde örgütlenememişlerdir.
- Yasal yaptırım güçleri yoktur.
- Sadece üyelerine yönelik hizmet yürütmektedirler.
- Türkiye'deki bazı STK'lar kişisel çıkarlara araç edilmektedir.
- En önemli eksikliklerinden birisi finansman denetimsizlikleridir.
- Uzmanlaşmış kişi ve kurumların bilgi ve deneyimlerinden yeterince yararlanmamaktadırlar.

Fırsatlar:

- AB'ye üyelik hedefi Türkiye için büyük bir toplumsal dönüşüm projesidir.
- Ülkemizdeki sivil toplum kuruluşları, başka ülkelerin sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içindedir.
- Derneklerin siyasi partilerden destek almaları ve destek vermeleri, başka sivil toplum kuruluşlarıyla hareket edebilmeleri mümkündür.

Tehditler:

- Türkiye'de sivil toplumun gelişmesini engelleyen en önemli tehdit, demokratik yapının kesintililiğidir.
- Türkiye'de sivil toplum konusunda belirleyici güç her defasında devlet olmuştur. Bu ise gerçek bir sivil toplumun oluşumunu daha başlangıç aşamasında ortadan kaldırmıştır.
- Özellikle düşünce özgürlüğü konusunda yaşanan sorunlar öne çıkmaktadır.
- STK'lar Sistemden bağımsız hareket edememektedirler.
- Sivil toplum bilinci yeterince oluşmamıştır ve yeteri kadar yerel destek sağlanmamaktadır.

- STK'lar Finansman ve bazı istihdam yaratacak projelerde vergiden muaf değildirler.

6. SONUÇ

Günümüzde üçüncü sektör olarak da adlandırılan sivil toplum örgütleri toplum ve devlet adına kritik bir öneme sahiptir. Devletin toplum ihtiyaçlarını karşılamada ve problemlerini çözmeye yetersiz kalması ile STK'ların her seviyedeki sorunlarla ilgilenmeleri ve çözebileceği kanaatinin oluşması, sivil toplum kuruluşlarının sayısında ve faaliyet alanlarında hızlı bir artış meydana getirmiştir. Bu artışta, AB'ye giriş sürecinde sivil toplum kuruluşlarının önemli rol üstlenmeleri ve bu yönde yapılan çalışmaların büyük etkisi olmuştur.

AB üyeliği öncesinde toplumun ve vatandaşların AB üyeliğine hazırlanmasında Türkiye'deki STK'ların önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu süreçte STK'lar devlet mekanizmasındaki çalışmaların bir tarafı haline gelmiştir. Bu demokratik ortamda STK'ların haklarını kullanabilecekleri güç, bilgi, tecrübe ve donanıma sahip olmaları gerekmektedir. STK'lar siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda varlık göstererek üyelik sürecine katkıda bulunmuştur.

Türkiye içinde Avrupa seviyesinde bir sivil toplum anlayışı ve STK yapılanmasının olması uyum sürecinde önemli bir aşama sağlayacaktır. Bu sürecin daha etkin ve toplumun tüm kesimlerinin çıkarları doğrultusunda sürdürülmesi için STK'ların katkıları çok önemlidir. Bilindiği gibi Avrupa Birliği aldığı tüm kararlarda ve faaliyetlerde halkın katılımını sağlamayı prensip edinmiştir. Bu nedenle STK'ların düşünce ve önerilerini her zaman dikkate almaktadır. Avrupa Birliği'ne katılım sürecine STK'ların da dâhil edilmesi her iki tarafa da büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Avrupa Birliği üyelik süreci STK'ların desteği ile hızlanacak ve kolaylaşacaktır. Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin bugünkü durumunda; demokratikleşmesinde, toplumun yönetime katılmasında, AB'ye

giriş sürecinde oynadığı ve oynayacağı etkin rol tartışmasıdır.

Avrupa Birliği, sivil toplum kuruluşlarına büyük önem ve destek vermekte, ayrıca STK'ların düşüncelerinden ve önerilerinden yararlanmaktadır. Sivil toplum örgütleri çeşitli projeler üreterek çeşitli alanlarda büyük destek sağlamaktadır. Avrupa Birliği 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de de çeşitli projelere destek vermektedir. Bu Türkiye açısından katılım için son derece önemli bir gelişme teşkil etmektedir. Katılım süreci ile beraber desteklenen projeler ve bu projelerin hayata geçmesi sağlanmıştır. Projeler sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin artmasına katkı sağlamıştır. Hiç şüphesiz bu süreç Türkiye'de STK'ların kendilerini geliştirmelerini sağlayacak önemli fırsatlar oluşturacaktır.

Avrupa Birliği uyum süreci Türkiye'de sivil toplumun gelişmesinin önünü açmaktadır. Uyum süreciyle beraber güçlenen, sayısı artan, faaliyetleri genişleyen sivil toplum kuruluşlarının var olan sorunlarının çözümü için; Türk STK'larının AB'deki STK'larla fikir alışverişinde bulunması, işbirliği yapmaları sağlanmalıdır. Yani, AB'ye üye olabilmek için uyulması gereken kriterlerin başında sivil toplum kuruluşlarının gelmesi, STK'ların AB için ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Her iki olgu da birbirini olumlu yönde etkilemiş ve etkilemeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Abay, A.R (2004). "Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri". 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Osmangazi Üniversitesi. 25-26 Kasım 2004. Eskişehir.
- Ak, N. (2003). *Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplumun Yeri ve Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Akatay, A. ve Yelkikalan, N. (2007). *Sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük ve insan kaynakları*. Ankara: Ekin Yayınları.

- Arslan, O. (2001). *Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- ATO, (2004). AB Kapısında Sivil Toplum. <http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=273-21k>. (01.04.2012).
- Çağlar, S. (2001). *Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidar Üzerindeki Etkisi (1961- 1982 Anayasaları Açısından)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Edirne.
- Çaha, Ö. (1997). "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları". Yeni Türkiye, Sayı: 18, Ankara, 28-64.
- Çalış, Ş. H., Özlük, E. ve Kutlu Ö. (2006). *INGO's: Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları, Uluslar arası Örgütler ve Türkiye*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Doğan, E. (2003). "Sendikalar ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Siyaseti". Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi. Sayı:6. Antalya.
- Durna, M. (2001). Avrupa Birliği, Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Ergün, M. (2000). "Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri ve Söзде Ermeni Soykırımı İddiası". Dünya Gazetesi.
- Gönel, A. (1998). Araştırma Raporu: "Önde Gelen STK'lar" Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları. İstanbul.
- Kocka, J. (2004). Die Rolle Der Stiftungen İn Der Bürgergesellschaft Der Zukunft, Bundeszenfrale Für Politische Bildung.http://www.bpb.de/publikation/aIL6SZ,,0,B%FCrgergesellschaft_Stiftungen.html.(23.03.2012).
- Noyan, C. (2007). *Türkiye'de Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Yeri Ve Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.

- Rumford, C. (2003). "European Civil Society or Transnational Social Space? Conceptions of Society in Discourses of EU Citizenship, Governance and the Democratic Deficit: An Emerging Agenda". *European Journal of Social Theory*. Vol: 6, Issue:1. s. 25-43.
- Selamoğlu, P. (2008). *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale.
- Şimşek, B. (2000). *Gönüllü Kuruluşların Küreselleşmesi, Küreselleşmenin İnsani Yüzü*. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım.
- Tagma, K. (2002). *Siyasi Sistemler, Yönetim Modelleri ve Türkiye*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- TÜGİAD (Türkiye Genç İşadamları Derneği)(1997). "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Sorunlarına Yaklaşımlar-Sivil Toplum Örgütleri". TÜGİAD Yayınları.
- Yaprak, Ş. ve Bacak B. (2005). "Kadınların Çalışma Yaşamına Katılımının Arttırılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü". II Ulusal Sivil Toplum Kuruluşu Kongresi. Çanakkale.
- Yatkin, A. (2008). *Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları. Avrupa Birliği Üyesi Türkiye, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 2. Elazığ, 29-38.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- <http://www.ua.gov.tr/index.cfm?action=detay&bid=7> (23.08.2012).
- <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5> (20.06.2012).
- <http://www.atonet.org.tr/turkce/distic/abyardim.htm> (07.06.2012).
- http://www.siviltoplum.com.tr/tanitim_7.htm (14.04.2012).
- <http://stgp.org> (02.04.2012).
- <http://www.stgm.org/kutuphane.php?sec=2>, (20.03.2012).
- <http://www.abofisi.metu.edu.tr> (10.07.2011).